

Pápadereske Község

ÉRTÉKFELMÉRÉS – ÉRTÉKLELTÁR

Kivonat a Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmányból

Készítette: Pintér László régész 2006.

Kivonatolta és aktualizálta: Bujdosó Judit főépítész 2017.

I. Vizsgálat. (Értékelmérés - értékleltár).

I. a.) Történeti leírás, és régészeti örökség.

Pápadereske községre vonatkozóan nem készült eddig részletes falumonográfia, így a település történetének és régészeti örökségének értékelésekor csak a szórványosan rendelkezésre álló adatok számbavételén túl, a helyszíni szemléken, azaz a terepbejárásokon tapasztaltakra, támaszkodhatunk.

Történeti leírás.

Elhelyezkedése:

A 140 m magasan fekvő egyutcás település a Pápai-síkság délnyugati felében, Pápa vonzáskörzetében, a várostól mintegy nyolc kilométerre nyugatra, a Bittva és a Borsosgyőr határában folyó kis patak közötti területen, helyezkedik el.

A település etimológiája:

A szláv Dugosa személynévből való magyar alakulás. Bizonyítja legrégibb reá vonatkozó adatunk mélyhangúsága. Vas megyében is van Duruska (CSÁNKI II. 744), ma Döröcske nevű falu, ugyanezen személynévből. Van Döröcske Somogy megyében (uo. III. 422), és van Derecske Biharban (Jakó 232) is, mindkettőnek van eredetibb mélyhangú régi adata. 1240-ben Doroska formájában jelenik meg az okiratokban (CSÁNKI III. 228). Neve 1904-től Pápadereske.

Településtörténet:

A helység keletkezésének ideje az Árpád korra tehető. Régen Deresekő volt a neve. A „Pápa” jelzőt csak mintegy hatvan évvel ezelőtt kapta. A középkorban, Pápa körzetében fekvő, egytelkes nemesek által lakott falvak közé tartozik. 1488-ban 14 kúrialista család osztozott birtokán: hét forint országos adót fizettek. Számuk a 16. századra emelkedett. Egy-egy kúrián ekkor már éltek zsellérek, de a falu megmaradt mindvégig nemesinek, egyetlen úrbéri összeírásban sincs benne. Életére egészen szegényesek az adataink. 1607-ben két Borza nevű nemes elzalogosítja itteni részét azért, mert az elmúlt két év alatt az ország belső helyzete, az állandó prédálás, kegyetlenkedés miatt végromlásra jutottak, sem ruhájuk, sem betevő falatjuk nincs: a zalogösszeget próbálnak szerezni. 1698-ban, Dereske pusztá, 1715-ben is csak két helyben élő nemes családját írták össze, hat kúrián élő nem nemessel együtt. 1716-ban a Tallián család egy lakott és egy fél épület nélküli elhagyott kúriát ad el 175 rajnai forint örök áron.

Tiszta agrárfalu. Társadalmában a 19. században már igen jelentékeny a nem nemesi, a zsellér elem. Kétkézi munkások, napszámmal keresik kenyerüket. 1800-ban a helybeli „nemesek és agilisok” borbírája szerepel s „az egész dereskei református compossessorság” tiltakozik a pápai uradalom fiskálisánál bormérési joga megsértése ellen. 1698-ban a hely filia a nyárádi ref. egyházhoz, 1785-ben saját prédikátorát írják össze, s 1779-ben r. k. lakossága Nyárádhoz tartozik. 1773-ban ref. iskolája egytanítós. II. József idejében 552 lélek, az 1850-es években mintegy 650-en éltek a községben. A lélekszám 1945 után kezdett jelentősen csökkenni. Ez a tendencia a termelőszövetkezetek megalakulása után tovább folytatódott. Különösen a fiatalok hagyták el a települést. Mára 288-an maradtak, közülük is több mint a fele időskorú. Az aktív lakosság két százaléka munkanélküli. A 19. században a szomszédos Esterházy nagybirtok nyomása, a községben levő 338 hold középbirtok (280 hold a szántó) és a földnélküliség miatt többé nem fejlődött. 1929–1930 között 86 fő a vándorlási veszteség. 1949-ben lakosainak száma mindössze 401 fő s területe az 1000 holdat sem éri el.

Területe sík, lakói magyarok. Pápadereskén összesen 86 lakóházat tartanak nyilván, ebből egy önkormányzati tulajdonú. Minden házban van vezetékes ivóvíz, nyolcvan százalékukban gázzal fűtenek. A lakások negyven százalékában szólalhat meg a távbeszélő.

Óvodai nevelés, iskolai előkészítés 1993 óta működik a községben. Ezelőtt az óvodáskorú gyermekek is Nyárádra jártak. Ugyancsak 1993-ban építették az orvosi rendelőt és létrehozták a védőnői szolgálatot is.

A községet hattagú képviselő-testület irányítja. A kilencmillió forintos költségvetésből három millió az állami támogatás. Becsült vagyonuk szintén kilencmillió forint. Három vállalkozó dolgozik a községben, rájuk vállalkozói kommunális adót vetettek ki.

Távlati elképzeléseik, terveik között a szilárdhulladék szállításának megoldása szerepel. Az utóbbit társulás útján a Pápa Vízmű Rt-vel, valamint a környék településeivel közösen tervezik.

A községnek nincs vasútállomása. A legközelebbi település Pápa. A Pápa Volán Kft. buszjáratok közlekednek a községen keresztül.

Korabeli faluleírások:

1. Bél Mátyás: Veszprém vármegye leírása. (1735 előtt). 58-59. old.

„**Dereske** kissé nagyobb az előbbinél, de nem nagyobb, amit határa nyújt. Mert sem erdőkben, sem iható vizekben nem dúskál, azonkívül földje kemény, kavicsos, s trágyázásra szoruló. A déli részen terem valamennyi rozsot, de a búzát és az árpát nem tűri, ezért a lakóknak nem elég gabonatermése. Szénához is pénzért jutnak egyenként egy-egy szekérrel, kivált száraz időjárásakor. Az idők szerfölött való viszontagságai miatt ugyanis oly szűkre szorult össze területük, hogy sok odalett ősi határokveikből és határukból. Ez, amint mondják, 1347-ben kelet felé egészen a Bitva folyóig terjedt, nyugatra Nyárádig és ismét dél felé Dákáig. Bár ma is ezek között

terül el, mégis megfosztva hajdani határaitól, melyek tőlük különválasztották. A legvilágosabban mutatják ezt az előbb említett évre vonatkozó iratok, melyek szerint László alnádor parancsára egykor mindent fölülvizsgáltak s a helységet saját határaival övezték körül. Kérdeztük tehát őket: miért mulasztják el újra kívánni a határaikkal való régi elkülönítést? Azt felelték: sokkal gyöngébbek ők annál, semhogy azokkal az uradalmakkal, amelyek körülveszik őket, merésznének vagy képesek lennének az igazságért is harcolni. Szegényecskék voltak, ahogy mondtuk, mind a határ szűk volta, mind pedig az idők folytonos viszontagságai miatt. Egyébként nemzetségük nemes származású, s valahányszor fegyverre volt szükség, a legbátrabban a király segítségére siettek, ámbár rokonságuk és leányaik házassága által szabadosok is keveredtek közéjük. Vegyes vallásúak is, vannak katolikusok, evangélikusok, többen pedig reformátusok”.

2. Vályi András: Magyar országnak leírása. Buda, 1796. I. k. 479.

DERESKE. Magyar falu Veszprém Vármegyében, földes Urai külömbféle Urak, lakosai katolikusok, evangélikusok, és többnyire reformátusok, fekszik Atsádnak szomszédságában, mellynél valamivel nagyobb; de nem jobb földgyére nézve ; mivel agyagos földi, és tsak rostot, zabot terem, ha gazdagon nem kövérítettik, erdeje sintsen, sem itatója száraz időben, legelője elég, régi határja nap keletről Bitva vizéig terjedett, nap nyugotra pedig Nyárodig, dél felől Dákáig, most nagy részében megkissebedett, 's némely nevezetes fogatkozásai miatt harmadik Osztálybéli.

3. Ny. Nagy István: Pesty Frigyes kéziratos helységnévtára. Történelmi Veszprém vármegye. Pápa. 2000. 68-69. old. (Dereske 1864).

1. Tartozik a' Veszprém Vmegyei – Pápai szolgabírói járáshoz.
2. A' helységnek csak Dereske neve él, 's van jelenleg szokásban.
3. Régebben a' helység „Dereskü” nevet is viselt, mint ezt egy Gróf Pálffy Miklós Posonyi várkapitány által az 1725 évben kiadott, 's a' helységnél meglevő okirat tanúsítja.
4. A' helység eredete valószínűleg az Árpádok korára esik: – taláztatott egy okirat – (donationalis) melly, így kezdődik: – „Nos Ladislaus de Gara regni hungariae Palatinus° satb. 's kelt – a' mennyire kivehető az 1429-ik évben: – taláztatott egy másik ennél még régibb okirat is, az 1300- és 1400 év közötti, – így kezdődvén: Nos Magister Lod vagy Lad satb. – E' két okirat a' Nemzeti Múzeumnak küldetett el.
5. Honnét népesült be a' helység? meghatározni nem lehet.
6. Szóbeli hagyomány szerint – lett volna régi időben egy avult deres-kő, a' helység mostani helyén, 's erről neveztetett el.
7. A' külömben kis határral bíró – nemes helységben csekély elnevezések fordulnak elő. – ilyenek: a' Délczeztói egy vízállás a' régibb időben. – Mosóhelyi a' körulte lévő gödrökről ítélve kendermosó, – Szökerekettye – a' Bitva folyó partján hajdan elterült erdőnek elnevezése. Koldustelek, – sovány termő földek; – Vadomafai dülő. betekdombi dülő.

Pápadereske. Történeti térképek.

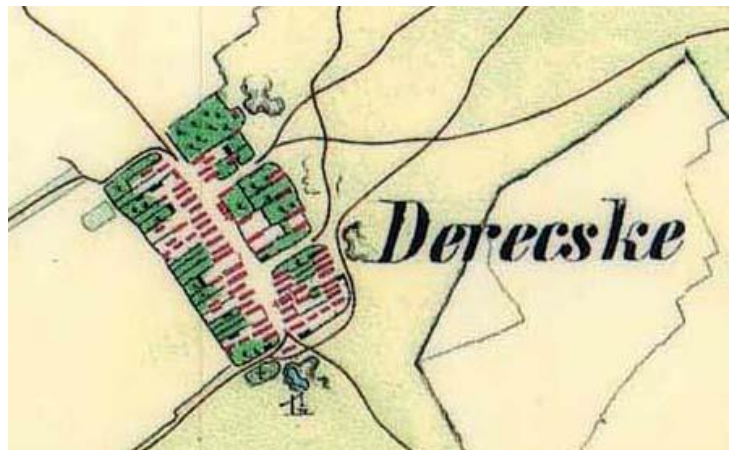
Első katonai felmérés (1766-1785).

Forrás: Hadtörténeti Intézet és
Múzeum, Budapest. Térképtár.

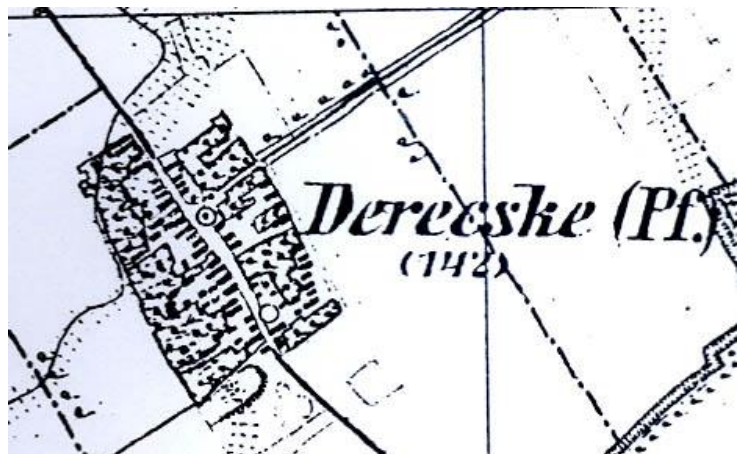
Második katonai felmérés (1852 k.).

Forrás: Hadtörténeti Intézet és
Múzeum, Budapest. Térképtár.

Harmadik katonai felmérés (1890 k.)

Forrás: Hadtörténeti Intézet és
Múzeum, Budapest. Térképtár.

Pápadereske.
Első kataszteri térkép 1857-ből.

Régészeti örökség.
(Régészeti lelőhelyek).

A 140 m magasan fekvő egyutcás település a Pápai-síkság délnyugati felében, a Bittva és a Borsosgyőr határában folyó kis patak közötti területen helyezkedik el. Homokos, helyenként kavicsos határa a kisebb rétektől eltekintve szántóföld.

1. KOLDUSTELEKI-DÚLÓ

Hrsz: 049/1, 050 árok, 051/28, 51/29

A kissé kavicsos, lapos területen Árpád-kori cserépbogrács- és későközépkori fazéktöredékeket találtak a kutatók.¹ (Dax - Palágyi, 1968.). A lelőhely a középkori Dereske szélét jelzi. Az először 1240-ben előforduló Dereske mindvégig kisnemesek birtoka volt.² Dereskei nemesekkel többször találkozunk a 15-16. századi jogi ügyletekben.³ 1488-ban a 14 kurtalista család 7. Ft adót fizetett.⁴ Kisnemesek kezén volt a török korban is. A jelek szerint nem néptelenedett el hosszabb időre, bár 1698-ban pusztta.⁵

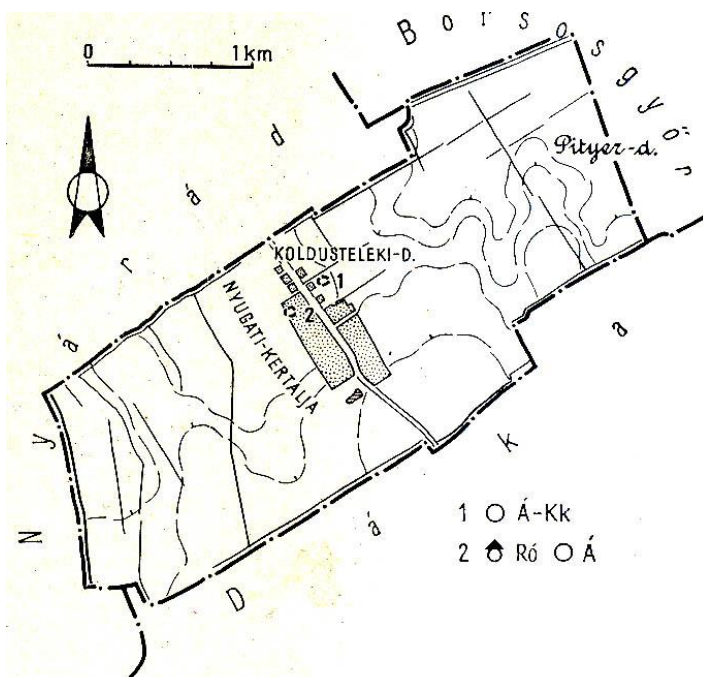
Irodalom: 1. PHM 68.137. 1-4. — 2. CSÁNKI 1897, 228. ; HO VIII. 422. — 1433: SÖRÖS 1903 b. 365. — 1476(?): Mon. Ep. Vespri. III. 241. — 4. CSÁNKI 1897. 228.; ILA — KOVACSICS 1964. 323. — 5. Uo.

2. NYUGATI KERTALJA.

Hrsz: 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 02/14, 02/15, 02/9, 09/3, 09/4, 09/6.

A kis vízvölgyre dülő dombocskán köveket, tegulákat, imbrextöredékeket találtak a kutatók, római kori, vastag falú hombár- és fazéktöredékeket,¹ valamint Árpád-kori edénytöredékeket² gyűjtötték a régészek. (Dax - Palágyi, 1968.)

Irodalom: PHM 68.138.1-12. — 2. PHM 68.138.13.

I. b.) Természet, táj, tájhasználat. Településhálózat és településszerkezeti összefüggések.

Pápadereske a Bakony és a Marcal-völgy közötti terjedelmes Pápa-devecseri-sík kistáj középső részén helyezkedik el. A terület tengerszint feletti magasság értelmében közepes helyzetű enyhén tagolt síkság. A Bakonyból a Marcalhoz siető Bittva-patak északnyugat-délkelet irányultságú völgye délnyugaton érinti a közigazgatási területet.

Egykor feltehetően összefüggő erdőségek, mocsaras területek borították a felszínt. Napjainkban kiterjedt erdőségei nincsenek. Feltételezhető, és a régészeti leletek is bizonyítják, hogy már évezredekkel ezelőtt is lakott volt a térség, de a mezőgazdálkodással együtt járó erdőirtások mai értelemben csak kis területre korlátozódhattak.

I. c.) Településkép és utcaképek

A település egyutcás szerkezetű, a templomok látványa meghatározó a településképpen. A településen több múlt századi barokkos építészeti stílust tükröző, osztóparkányos, macskalépcsős homlokzatú épület látható, amelyeknek egy-két látványosabb példája van a Rózsa utcában.

A házak többsége átépült, bár ezeknek egy része is őrzi még elemeiben az egykor jellemző építészeti stílust. Utcavonalas és előkertes beépítés is megfigyelhető. A településkép nagyrészt egyszintes beépítésű, főként az északnyugati szegélyen ékelődnek be kétszintes házak is az egyszintesek közé. Új épületei elsősorban a két faluvégén sorakoznak. Egységes vonásként jelenik meg a terméskő lábazat, illetve a kőkerítés. A járőfelületek beton járdalappal burkoltak.

A település zöldfelületi adottságai közepesek az egész településen, kivételt képez ez alól a református templom környezete, ahol az ültetési sáv jelentősen kiszélesedik. A zöldfelületi adottságok kihasználtsága változó. Előfordulnak teljesen növényhiányos szakaszok (pl. Rózsa utca), illetve szép fasorok, cserjesávok is. A zöldfelület meglehetősen vegyes képet mutat. Hiányzik az egységes fasor és ebből következően a karakteres megjelenés. Zavaró összhatást nyújt a településképben, a légvezetékek zavaró megjelenése.

I. d.) Településkarakter.

Pápadareske a kisméretű Dunántúli települések közé tartozik. A falu karakterét meghatározzák azok a gazdasági és társadalmi körülmények, melyek évszázadok óta jellemzik az itt lakók életét. Lakossága szinte kizárólag a mezőgazdasági termelésből élt, állatot tartott, gabonát termelt és kézművességgel foglalkozott. Piacuk a környező települések, elsősorban Pápa volt. Ipara nem volt és nincs, így megőrizte falusias, nyugodt életteret biztosító környezetét. Épületállományának alakulása is méretéhez igazodott. A 18. század második felében kiadott első katonai térkép tanúsága szerint egyutcsás település. Karakterét máig megtartotta. Telkeinek elhelyezkedését tekintve szalagtelkes falu, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot.

I. e.) Védettségek. (Régészeti és építészeti műemléki).

A település közigazgatási határain belül az országos műemléki nyilvántartásban régészetileg védetté nyilvánított lelőhely nem található. (Felsorolásukat lásd az I. a. pont alatt). Az országos védettségről szóló 2001. évi törvény alapján a faluban

nyilvántartott műemléki alkotás, vagy épület nincsen. A településen helyi védelemről szóló rendelet nincsen.

I. f.) Az örökségi érték és védettségük viszonya.

Pápadereske bel-, és külterületén egy pár olyan örökségi érték található, amelyek jelenleg semmilyen védelmet nem élveznek. Ismert régészeti lelőhelyei a falu belterületének szélén, annak két pontjában találhatók. E mellett két templom-épület, egy pár lakóház és azok gazdasági épülete, néhány faragott kőemléke (útszéli kereszt, síremlék) van, mely helyi védelmet, de legfőképpen figyelmet érdemel. Javasoljuk az értékleltárunk szerinti szervezet helyi védelem feltételeinek megteremtését.

I.f.1.) Régészeti lelőhelyek:

Pápadereske területén az MTA Régészeti Intézete irányításával a Magyarország Régészeti Topográfiája keretén belül készült, és 1972-ben nyomtatásban megjelentetett szisztematikus régészeti topográfia (Magyarország Régészeti Topográfiája 4. kötet: A Pápai és a Zirci járás; a továbbiakban Topográfia). A hatástanulmány a tervezési terület régészeti örökségének vizsgálatakor alapvetően erre, valamint a Veszprémi Megyei Múzeum és a Pápa Várisi Múzeum adattárára támaszkodott. Az ez idáig megismert két régészeti lelőhelye a település belterületének szélein helyezkednek el. A „Koldusteleki-dűlő”-ben Árpád-kori cserépleletet találtak a kutatók, amiből arra a következtetésre jutottak, hogy a középkori települést a mai területén kell keresni. A „Nyugati-kertalja” nevű határrészben római-, és Árpád-kori cserépleteket találtak a régész-kutatók.

I. f. 2.) Építésze, köztéri alkotások:

A településen jelentősebbnek mondható építészeti emléket nem találni. A középkorban egytelkes nemesek által lakott falunak mondják, AQ 16. században több kisebb kúriát említenek, de épületállománya, templomával, lakóházaival egyetemben a török idők alatt megsemmisült, közelebbit nem ismerünk róluk, 1698-ban pusztának írkák. 1716-ban a Tallián-család egy lakott és egy fél épület nélküli kúriát ad el 175 rajnai forint áron. Jelentősnek mindható uradalmi épületei nem voltak és nincsenek.

Egyházi épületek:

Vályi András 1799-ben megjelent Országleírás-ában (479. old.) azt írja, hogy: „*lakosai katolikusok, evangélikusok, és többnyire reformátusok*”. Pápaderesken napjainkban reformátusok és a katolikusok élnek, a két egyházi közösségnek önálló templomai vannak. Egykori középkori temploma a török időkben elpusztult, 1698-ban már csak

romjai voltak láthatók. A két templomépület jelenleg semmilyen védelmet nem élvez, javasoljuk a két épület helyi védelem alá történő helyezését.

1. Református templom.

Címe: Rákóczi u. 15.

Hrsz.: 33.

Története:

A falú középkori templomát a törökök lerombolták, az 1698. évi katolikus visitáció csak romokat talál. 1712-ben fatemplomot építenek, de erről semmi többet nem tudunk. Egy 1767. évi összeírás szerint református oratórium van a faluban, lelkésszel, tanítóval. Az 1783. évi 1. katonai térképen semmiféle templom nem fedezhető fel, katonai szempontból számottevő épület bizonyára nem volt.

Jelenlegi temploma 1788-ban épült, akkor még torony nélkül. 1834-ben alapos restaurálás és átépítés történik, nyilván a torony is ekkor épül. Az 1845. évi 2. katonai térkép egytornyú templomnak jelzi, a mostani állapotnak megfelelő bejárattal. Az 1787. évi kataszteri térkép már jelenlegi formájában ábrázolja. Fényes 1851-ben református anyaegyházról tesz említést.

Jellege

A község főutcájában a beépítési vonalból kilépve összeépült a paplakkal. Észak felé nézve a faluközpontból hatásos megjelenésű. Klasszicista stílusú, nem védett.

Külsője:

Hajója meglehetősen kis tömegű, előálló zömök tornya ad súlyt az épületnek. A háromemeletes torony a korai klasszicizmus formavilágát tükrözi, egyszerű, szigorú

kivitelben. A torony emeleiteit párkányok választják el egymástól, és a homlokzati mezőket tagolatlan sávok keretezik. Főbejárata félköríves keretezett nyílásban kétszárnyú, váztáblázatos szerkezetű, klasszicista kapu. Fölötte félkör kosárablak. Ezt az alsó szintet a körülfutó főpárkány zárja. A toronypadlás ablaka négyszögletes, minden díszítés nélkül. A keskeny övpárkány után következik a legfelső szint, félköríves harangablakokkal, egyszerű keretezéssel. A tornyot kevésbé tagozott órapárkány zárja, óra nélkül. Hatszögű falazott sisak fedi, csúcsán gömb és csillag. Csupasz oromfal, csak a főpárkány fut át rajta. A hajó falai teljesen dísztelenek, alighanem lesematizáltak. Magas, félköríves záródású, új vasablakok. A végfalon egy; körablak és két padlásablak.

B e l s e j e:

Egyterés, teljesen sima falakkal, vakolt síkfödém, belső ablakok a 19. századból. Mindkét végén karzat, vasbeton lemez, vascső oszlopokon, fa mellvéddel, fa lépcsővel. A keleti oldalfalon íves-falfülkében falazott, hangulatos szószék, téglalépcsővel. Puhafa padok. Toronyaljából a templomtérbe a hajdani bejárat kapu vezet, kívül barokkos, rézsútos deszkázattal, belül tömör sima deszkázattal, barokkos vasalással. Berendezésének értékei: kehely 1729-ből, 1802-ből és 1809-ből, óntányér 1771-ből. 1863-ban öntött, Seltenhofer-féle harangját az I. világháborúban rekvirálták.

2. Római katolikus templom

Címe: Rákóczi u.

Hrsz: 7.

Titulusa: Rózsafüzér királynéja.

Búcsú: október 7.

T ö r t é n e t e:

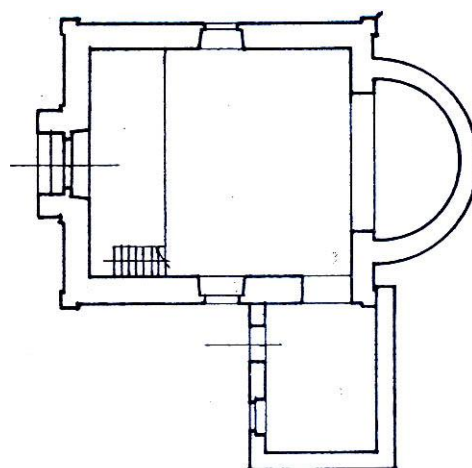
Első említése 1240-ben. Középkori templomáról semmi adatunk nincs. A reformáció korában a protestantizmus elterjedt és a 16. században működött is itt református egyház - ha máshonnan nem is, de 1562-ben készült harangjukról tudhatjuk. Ref. lelkésze is ismert 1678-ban. Az 1698. évi visitáció teljesen elnéptelenedett falut talál, se templom, se paplak. Ez ugyan némileg ellentmond az előzőeknek, de annyit teljes bizonyossággal elfogadhatunk, hogy (működő) templom akkor nem volt a faluban. Az 1721. évi ref. vallásügyi vizsgálat jegyzőkönyvében az áll, hogy (ref.) istentiszteletet magánházaiban tart a nyárádi prédikátor. Az 1748. évi katolikus visitáció meg sem említi a községet, feltehetően egyetlen katolikus sem élt itt akkor. Ugyanezen évből egy feljegyzésben olvashatjuk: a régi templomocska a falu közepén most is pusztá. (V.P.L. a rel. fasc. 4. N°12.). Tyúkos János vasszari plébános 1755. évi levelében állítja, hogy helvét oratórium van a faluban.

Az 1779. évi visitáció szerint se templom, se harang. (V.P.L. Vis. Can. p.232.) A teljesen pusztává tett falu lassan benépesedik, a katolikusok is fölélesztik egyházukat. Bél és

Vályi a 18. sz. második feléből katolikus, református és evangélikus lakosokat említ. 1783.-ban a katolikusok hozzákezdenek összedőlt templomuk újjáépítéséhez, de Pápadereske, erejük nincs befejezni (V.P.L. A. par. fasc. lo.N°65 és fasc.7.N°1o7.). Az 1783. évi 1. első katonai térkép még nem jelez templomot.

Jelenlegi temploma 1816-ban épül Rózsafüzér királynője tiszteletére. Nyárád filiája. Az 1857. évi kataszteri térkép helyén ábrázolja, de még sekrestye nélkül. 1885-ben új fedélszéket kap. 1783-ban öntött harangját 1992-ben beolvastották.

J e l l e g e:

A község déli végén, főutcáján lakóházak közé sorolva, utcavonalon áll az inkább kápolna méretű kis építmény. Nem védett.

K ü l s e j e:

Rendkívül egyszerű, kis tömegű templomépület. Sarkain sima sávok keretezik. Bejárati homlokfala is üres, keretezett, a nyeregtetőt követően emelkedik, sarkain ereszzáradékkal. A falazott huszártorony helyén korábban fatorony volt, a mostanit a múlt század 2. felében építhették romantikus stílusjegyekkel. A toronyalj valójában csak a falhoz tapadó két pillér, melyek lépcsőzetesen előugorva konzolt alkotnak, egyben íves záródással keretezik a főhomlokzat középrészét. Egyenes záródású kapunyílás, fölötte íves záródású kórusablak, majd padlásablak húzódik meg a keretben. Vékony osztópárkány után következik az egyetlen toronyemelet, nagyméretű zsalus harangablakokkal. Ez a toronyemelet romantikus jegyeket visel: sarkai erősen letompítva, fózolt ablakká vák, oldalanként háromszögű oromfal húzott zárópárkánnyal. Nyolcszögű bádog toronysisak, csúcsán kereszt. Oldalhomlokzatain csak 1-1 félkörös záródású vasablak, széles sima kerettel. Cserépfedés. Szentélye köríves.

B e l s e j e.

Sima, dísztelen belső, melyet síkfödém fed. A nagyméretű ablakok élénk világítást adnak. Szentélye köríves alaprajzú, szintén síkfödémrel. A diadalív itt nem lerekesztő hatású, inkább keretezi a csekély mélységű szentélyt. A Rózsafüzér

Királynője oltárkép nagy, asztalosmunkával készült, klasszicizáló keretépítménybe van helyezve.

A szentségtartó már romantikus elemeket hordoz. 1-1 klasszicista nagy gyertyatartó. A hajó elülső sarkában Páduai Szt. Antal tiroli munkájú festett faszobra. A padok újak.

A karzat alátámasztás nélkül támaszkodik az oldalfalakra, fűrészelt fa mellvéddel. Fönt régebbi fenyőfa padok. Orgonája nincsen, harmónium helyettesíti.

Fedélszéke kétállószeke, és kötőgerendás. Tornyában két újabb harang van.

Lakóházak, gazdasági épületek:

A településen jelentősebbnek mondható építészeti emléket nem találni. Egykoron itt álló udvarházait, illetve nemesi kúriáit, akárcsak középkori eredetű temploma a török idők alatt pusztult el, 1698-ban pusztaként jelzik.

A település faluképe az 1700-es évek első felében történt újratervezést követően alakult ki. Az 1760-as években kiadott első katonai térkép tanúsága szerint, egyutcás település, melynek két házsorát alsó és felső sornak nevezik. Ez a szerkezet napjainkig megőrződött.

A település napjainkban több hagyományos modorban emelt lakóházat őriz. A szalagszerű telkek keskenyebb oldalával csatlakoznak az úthoz. Az épületek egy tengelyesek a telek hosszába nyúlnak, az útra merőlegesen helyezkednek el, utcára néző oromfalat általában két ablak töri át, felettük a tetőtér megvilágítását kisméretű nyílás biztosítja. Az oromfalakról hiányzik a vakolatdíz.

Bodorfa lakóházai számának alakulása: 1869-ben: 54; 1890-ben: 66; 1910-ben: 89; 1930-ban: 92; 1941-ben: 97; 194-ben: 85; 2000-ben: 86.

Nyilvántartásban vett lakóházak Pápadereskén.

Megjegyzés: **Vastag betűkkel** szedve a helyi védelemre javasolt épület.

1. - Lakóház és gazdasági épület. Rákóczi u. 1. sz. – (át)épült?: 1994-ben. Hrsz: 49.
- 2. - Lakóház.** Rákóczi u. 35. sz. – épült: 20. sz. eleje. Hrsz: 11.
3. - Lakóház. Rákóczi u. 39. sz. – épült: 19. sz. vége. Hrsz: 8.
4. - Lakóház. Rákóczi u. 45. sz. – épült: 20. sz. eleje. Hrsz: 1.
5. - Lakóház. Rákóczi u. 47-49. sz. – épült: 20. sz. eleje. Hrsz: 165.

Rákóczi u. 1, 39, 45, 47.

1. Lakóház. Helyi védelemre javasolt.

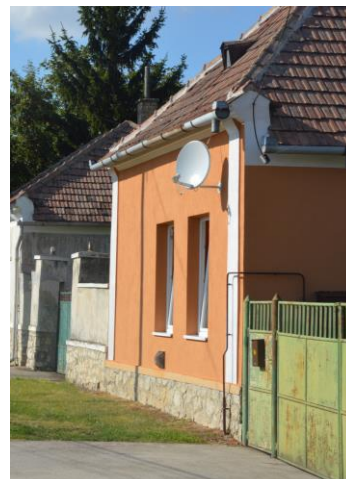
Címe: Rákóczi u. 35.

Hrsz: 11.

Feltehetően téglából épült lakóépület. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Falazatának lábazata terméskővel kirakott. Alaprajzát tekintve egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épület, egy központi bejáráttal. A földémszerkezet feltehetően a falra

fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája elől kontyolt, hátul feltehetően nyeregtető. Héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán egy padláslyukkal. Utcafrontján két szalagkeretes ablak. Eredetileg három szalagkeretes ablaka nézett az utcára, egyet azonban elfalaztak. Homlokzatát az oldalfal tetőzetének vonalánál magasabbra falazták. Az ilyen jellegű homlokzat-kialakítás a tetőzet és a falazat arányainak megbontásával a falazatot teszi hangsúlyossá. Homlokzata vakolatdíszes. Az utcakép utcavonalas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik.

2016-ban a homlokzatát átépítették, értékvesztő módon. a homlokzat visszaállítása fontos része lenne a védelem fenntartásának.

Térplasztika:

Pápadereske örökségi értékei között, a településen megőrzött kőfaragóipar emlékeihez egy kőkereszt és a temető néhány sírjele is hozzátartozik. Megőrzésüknek biztosítása mindenáron javaslatunk tárgyát képezi.

Egyházi jellegű kisplasztika (Kőkeresztek, köztéri szobrok):

A településen mindössze egyetlen kőkeresztet találni, ez a római katolikus templom előtt áll.

1. Templomkereszt.

Helye: Római katolikus templom előtt.

Anyaga: Műkő, öntöttvas korpusz.

Kőfaragó neve: Ismeretlen

Felirata: Nincsen

Leírása: Kettős tagolású. Hasáb alakú alsó felét széles párkány zárja, rajta sima, hármasszárvégződésű kereszt, rajta INRI felirat alatt korpusz.

Állapota: Közepes, konzerválásra javasolt.

Temető és sírjelei:

A település délnyugati szélén, az utca jobb oldalától távolabb kívül, egy magasabb fekvésű területen helyezkedik el. A temető magába foglalja az 56 hrsz-ú területet. A katolikusok és reformátusok egyazon területre temetkeznek. A temetőben a legrégibb síremlékek, talán egyetlen kivétellel, az 1900-as évek elejéről származnak, szétszórtnak, egy tucatnyi ilyen sírkő látható. A régebbi sírkövek, a rajtuk feltüntetett mesternevek alapján elsősorban a Pápai kőfaragó műhelyekben készültek. Temetőkeresztje nincsen. Ravatalozója van, tájba illő újabb keletű építmény. A temető összképe rendezett, tiszta, de a zöldfelületi jelleg erősítendő.

I.g.) **MŰEMLÉKEK.** Védelem alatt álló műemlékei:

A településen országos védelem alatt álló épített és természeti értékek nincsenek.

HELYI VÉDELEM. Védelemre javasolt emlékek:

Helyi védelemre a következő emlékeket javasoljuk:

1. Református templom.
Címe: Pápadereske, Rákóczi u. 33.
Hrsz: 15.
2. Római katolikus templom.
Címe: Pápadereske, Rákóczi u.
Hrsz: 7.
3. Lakóépület.
Címe: Pápadereske, Rákóczi u. 35. sz.
Hrsz: 11.

I.h.) Természeti örökség emlékei:

Pápadereskén országos, vagy helyi jelentőségű védett természeti terület nem található. A közigazgatási területen természeti területek, illetve érzékeny természeti területek nem találhatók.

A kellemes táji környezetben található település területe 571 ha, melyből a belterület 39 ha-t tesz ki. Homokos, helyenként kavicsos határa a kisebb rétektől eltekintve szántóföld a jellemző, de kisebb erdők, legelők, rétek is találhatók a községben. Pápadereske a Döbrönte-Váralja Vadásztársaságba tartozik. A településen jelenleg kiépített közpark a nem található. Községi célú zöldterület a községben a 037/3 hrsz-ú, külterületi ingatlanon található, működő sportpálya.

I. i.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés-rendszerében:

Pápadereske ismert régészeti lelőhelyei – bár nem túl jelentősek - belterületi helyen helyezkednek el, így a faluban végzett talajmunkák során az újabb leletek felbukkanása bármikor lehetséges. A jelenlegi területhasználat és területi állapot (mezőgazdasági művelés) a kulturális örökség régészeti elemeit is érintheti. A talajművelés és a régészeti felügyelet nélkül végzett építkezések károsíthatják és veszélyeztethetik a még lappangó régészeti örökség emlékeit.

Az épített örökség emlékei általában megfelelő állapotban vannak, régebbi lakóépületeinek többsége felújítandó állapotban, de látni egy-két szépen megőrzött lakóházat is a faluban. Két temploma felújításra szorul. Temetője rendezett.

IV. Összefoglaló

IV. a.) Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés:

Pápadereske területe több régészeti lelőhelyet és épített örökségi emléket megőrzött, amelyek az emberiség és a magyarság történetének, települési viszonyainak, életmódjának fontos bizonyítékai. Bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani ezekre az értékekre, legyen szó nyilvántartott régészeti lelőhelyről, régészeti érdekű területről, vagy a településen ez idáig megőrzött hagyományos építészeti emlékekről. Egy-egy régi épület, útszéli szobor, temetői sírjel, stb. pusztulása egy olyan visszafordíthatatlan és pótolhatatlan folyamat része, amely saját múltunk – nem egy esetben – tudatos rombolásához vezethet. Pápadereske esetében a figyelem annál is indokoltabb, mivel a településen viszonylag kis számban őrződött meg ezek az értékek, amelyek ugyanakkor szép példái a vidéki népi kultúra évszázados hagyományainak.

Újabb régészeti leletek (váratlan) előkerülése a település egész területén várható, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés. A talaj bolygatásával járó tevékenységek során régészeti szempontból kiemelten vizsgálendő területek általában véve a tervezett aszfaltos utak építésével érintett területek, illetve gazdasági hasznosításra kiszemelt területek, vagy egyéb beépítésre szánt területek.

Beruházás és tervezése esetén, már a tervezés legelején javasolt a Hivatal előzetes állásfoglalásának beszerzése. Ebben a hivatal nyilatkozni tud arról, hogy az érintett területen időközben vett-e nyilvántartásba régészeti lelőhelyet, vagy épített örökségi emlékeket, illetve, hogy az adott beruházás megvalósításához hozzá fog-e járulni, és ha igen, akkor milyen feltételekkel. A Hivatal állásfoglalásának kialakításához a 4/2003. (II.20.) NKÖM rendelettel összhangban elrendelheti örökségvédelmi hatástanulmány elkészíttetését.

IV. b.) Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.

A szántott régészeti lelőhelyeket éri csekély mértékű, ám állandóan ható visszafordíthatatlan károsodás megállítása csak a szántás felhagyásával lehetne elképzelhető. Az épített örökség épületeinek esetében folyamatos karbantartás, állagmegóvás szükséges.

IV. c.) A kulturális örökség szempontjából pozitív és negatív hatások mérlege.

Pozitív hatások mérlege:

A településen az elmúlt évtizedekben nem voltak jelentős fejlesztések, így megőrizte hagyományos beépítésű utcás-falu szerkezetét. Az utóbbi években, évtizedekben emelt lakóépületeinek tömege beilleszkedik a tájba, a település hangulata megőrizte „családias”, élhető jellegét. A falu rendezett, utcája tiszta, temetője, portái rendezettek.

Negatív hatások mérlege:

Régi épületállománya kicserélődött, s ami máig megmaradt, közülük több a felújításra váró épület. Az utóbbi években emelt családi házak közül több olyant látni, melyek a helyi hagyományok teljes mellőzésével épültek. Zavaróan hat az utcaképre a légvezetékek, illetve az oszlopok sokasága.

ZZZZ